

#12

TESTIMONIS CRÍTICS

ENRIC SULLÀ,
NORA CATELLI,
BEATRIZ SARLO

Resum || Aquests *Testimonis crítics* recullen aportacions d'autors destacats de la història de la teoria literària en l'àmbit hispànic. Enric Sullà (Barcelona, 1950), professor titular de Teoria de la Literatura i Literatura Comparada des de 1988 i catedràtic d'aquesta mateixa àrea des de 2008 a la Universitat Autònoma de Barcelona, recorda i posa en perspectiva l'«arribada desitjada» de l'estructuralisme francès a Catalunya i Espanya a finals dels seixanta i principis dels setanta. Nora Catelli (Rosario, 1946), exiliada a Barcelona el 1976 i professora de Teoria de la Literatura i Literatura Comparada de la Universitat de Barcelona des de 1997, reflexiona al seu text —una conferència de l'any 1987— sobre «els límits teòrics del discurs crític en la reflexió actual». La secció es tanca amb un escrit de Beatriz Sarlo (Buenos Aires, 1942), membre de *Los libros* (1969-1976) i directora de *Punto de vista* (1978-2008), a més d'una de les màximes impulsores de la renovació teòrica de la crítica argentina des de finals dels seixanta. A «Barthesians de per vida», escrit de 2005 a vint-i-cinc anys de la mort de Roland Barthes i que republicuem avui amb motiu del centenari del seu naixement, Sarlo hi traça un breu retrat d'«un escriptor que prenia els seus arguments de la literatura o els convertia a la literatura» i hi reivindica la seva lectura.

Palabras clave || Teoria de la literatura | Testimonis | Estructuralisme | Deconstrucció | Roland Barthes

Abstract || These Critical Testimonies bring together contributions by distinguished authors of literary theory in the Hispanic context. Enric Sullà (Barcelona, 1950), lecturer of Literary Theory and Comparative Literature since 1988 and professor of the same area at the Universitat Autònoma de Barcelona since 2008, recalls and puts in perspective the “arribada desitjada” (“desired arrival”) of French structuralism to Catalonia and Spain in the late sixties and early seventies. Nora Catelli (Rosario, 1946), exiled in Barcelona in 1976 and lecturer of Literary Theory and Comparative Literature at the Universitat de Barcelona since 1997, reflects in her text—a conference from 1987—about “los límites teóricos del discurso crítico en la reflexión actual” (“the theoretical limits of critical discourse in contemporary thought”). The section closes with a text by Beatriz Sarlo (Buenos Aires, 1942), a member of *Los libros* (1969-1976) and director of *Punto de vista* (1978-2008), in addition to serving as one of the main promoters of the theoretical renovation of Argentinean criticism since the late 1970s. In “Barthesianos de por vida,” originally written in 2005 on the occasion of the 25th anniversary of Roland Barthes’ death and republished in this issue of 452°F to commemorate the centennial of his birth, Sarlo sketches a portrait of “un escritor que tomaba sus argumentos de la literatura o los convertía a la literatura” (“a writer who took his arguments from literature or turned them into literature”) and vindicates the reading of Barthes.

Keywords || Literary Theory | Testimonies | Structuralism | Deconstruction | Roland Barthes

ESPERANT ELS BÀRBARS

Enric Sullà

¿Què esperen a la plaça tanta gent reunida?
Diu que els bàrbars avui seran aquí.
C. Cavafis, «Esperant els bàrbars» (tr. C. Riba)

Títol i citació s'expliquen perquè m'ha convingut que els bàrbars del poema fossin no tan sols els estructuralistes sinó tots els pensadors francesos (i estrangers en general) que són esperats pels ciutadans d'un país sufocat, perquè l'han volgut aïllar fent-li creure que no li cal res de fora perquè ja ho té tot, un país, doncs, la gent més inquieta del qual espera paradoxalment que els forasters li resoldran els problemes que no ha sabut o no ha pogut resoldre. Si al poema de Cavafis els bàrbars que solucionaran la decadència acaba que no arriben, a l'Espanya i la Catalunya dels últims anys dels seixanta sí que hi van arribar, d'una manera indirecta és clar, però hi van arribar, i, obliquament, van contribuir a remoure les aigües somortes de la universitat, del pensament, de la cultura. Tan dissimulada com efectiva, va ser una arribada desitjada, esperada, necessària per catalitzar les energies culturals reprimides, una corroboració del que ja germinava. M'apresso a dir, però, que el que ve tot seguit no passa de ser una succinta notícia bibliogràfica de la recepció de l'estructuralisme a Catalunya, i a Espanya, amb la confiança que podrà fer servei al capítol corresponent de la història del pensament teòric i crític catalana o espanyola (Díaz, 1974; Martínez Romero, 1989; Pozuelo Yvancos, 2011).

En una eficaç síntesi de l'evolució de la filosofia a Catalunya al segle XX, Pere Lluís Font observava una ràpida successió de la recepció o assimilació a la universitat de moviments a la segona meitat de la dècada 60, coincidint amb la pèrdua d'autoritat del neotomisme dominant fins aleshores. Així, diu, el curs 1964-1965 tocava ser heideggerià; el 1965-1966, hegelian; el 1966-1967, marxista; el 1967-1968, neopositivista; el 1968-1969, estructuralista; després, continua, «aniran arribant als medis filosòfics del país el freudisme, el freudomarxisme, la fascinació per l'Orient, el postestructuralisme, la filosofia de la ment, etc.. A partir del començament de la dècada dels setanta, trobem ja un pluralisme més o menys estabilitzat» (Font 2001: 50-51). Encara que Font les descriu com «onades successives d'entusiasme», que sovint descobrien la sopa d'all,estic convençut que deixaven un pòsit suficient que contribuïa a ampliar les possibilitats intel·lectuals de la universitat. Ara, allò que a mi em va cridar més l'atenció és l'afirmació que el curs 1968-1969 tocava ser estructuralista, entre altres raons perquè va ser el curs que vaig començar a estudiar a la UAB i diria que sí, que Font té prou raó, que

l'estructuralisme era a l'ambient, però no tan sols l'estructuralisme, convé tenir-ho present, també hi era el marxisme (o els marxismes, més ben dit), cada vegada menys contingut per la censura política i cultural. I amb l'estructuralisme arribava també la semiologia, com era evident en l'obra de Roland Barthes, o ho seria aviat en l'obra d'Umberto Eco, que en deia semiòtica.

És plausible que el curs 1968-1969 l'estructuralisme fos tendència (com se'n diria en termes actuals) a la universitat catalana (reduïda aleshores encara a la de Barcelona), però em sembla que la recepció en el que aleshores era el petit espai de la cultura catalana va començar una mica abans, el 1967, es fa present el 1968, s'accentua el 1969 i arriba fins el 1973 amb penes i treballs, com ho palesaran les referències que enumeraré de seguida¹. No em refereixo, és clar, als textos originals, perquè l'*annus mirabilis* (l'*année lumière*) de l'estructuralisme seria el 1966 (Dosse, 1991, vol. I: 384-420)², sinó, d'una banda, a la publicació a França de llibres de divulgació del moviment esdevingut aleshores una moda, i, de l'altra, pel que fa a Espanya, a l'aparició primer d'articles i de seguida de traduccions de temàtica relacionada amb l'estructuralisme, barrejant els textos originals i les obres de divulgació. Cal remarcar dues circumstàncies: el nombre, perquè poques vegades s'ha traduït tant d'un sol tema, i en qualsevol cas, no en la somnolent Espanya franquista, i la proximitat de la data de la traducció a la de publicació de l'original. Les traduccions serveixen com a índex no solament de l'interès pel que era una novetat i una moda a París (ciutat de referència cultural i política), sinó també com a símptoma del canvi incipient del panorama intel·lectual i editorial a Espanya on les editorials més inquietes fan un esforç d'actualització (Seix Barral i Edicions 62, a Barcelona) i apareixen editorials (Alberto Corazón o Akal, a Madrid, per exemple) que s'especialitzen en la publicació del tema o temes de moda, editorials que troben un públic lector, format en gran part per estudiants i professors, gent jove gairebé sempre, que es vol posar al dia, saber què passa fora d'Espanya, començant per França. L'expansió del llibre de butxaca, amb preus assequibles (Alianza Editorial, a Madrid, o «Breve Biblioteca de Bolsillo», a Barcelona), que es registra a partir de 1966 aproximadament també contribueix a atansar el llibre a un nombre de lectors creixent, en paral·lel a l'increment de la població universitària i estudiantil en general, que s'accentua al llarg de la dècada dels setanta.

Malgrat tot, seria incorrecte pensar que el públic lector interessat en el que passava a fora només en tenia notícia per les traduccions, encara que en aquells anys si se sabia un idioma només era el francès. Cal dir, doncs, que als textos de l'estructuralisme, és a dir, als llibres francesos hi havia un nombre (bastant reduït, cal concedir-ho) de lectors que hi accedia de manera directa. No calia anar a França (el viatge era prou car) perquè els llibres es podien comprar

NOTES

1 | Si tenia en compte el camp universitari i cultural espanyol, caldria allargar la recepció fins 1972, amb una gran intensitat de traduccions entre 1970 i aquest any. Però aquest no és lloc per a una informació bibliogràfica detallada que haurà d'esperar una publicació posterior.

2 | Vegeu Max Hidalgo, *El problema de la escritura en el campo intelectual francés (1945-1975)*, tesi doctoral llegida a la Universitat de Barcelona el 2013.

(si superaven la censura) a la Llibreria Francesa de Barcelona, i a llibreries més o menys militants com Cinc d'Oros, Les Punxes o l'extraordinària Leteradura (oberta entre el 1969 i el 1979), gairebé totes desaparegudes. En aquestes llibreries arribaven, a més, un fet que tampoc no es pot oblidar, traduccions publicades a l'Amèrica del Sud, sobretot a Mèxic (Fondo de Cultura Económica) i a l'Argentina (Losada per a la literatura i Nueva Visión per a l'estructuralisme). A aquestes precisions hi he d'afegir la funció crucial dels mediadors, editors, periodistes, crítics, escriptors i professors de disciplines diverses, que seguien l'actualitat i procuraven donar-ne notícia i alhora importar autors, idees i mètodes. En certa mesura, com passa en el moviment original, la recepció de l'estructuralisme no es va limitar a una sola disciplina, en un moment, a més, en què l'espai cultural era bastant esquifit fins i tot a una ciutat com Barcelona, la qual cosa precisament facilitava els contactes entre persones i idees.

He pogut trobar en l'àmbit català una publicació primerenca relacionada amb una variant de l'estructuralisme a la revista cultural *Inquietud*, de Vic, al seu últim número, el 36 (setembre de 1966), on Lluís Solà va traduir «L'estructuralisme genètic en la història de la literatura», de Lucien Goldmann (Quintana, 2000: 269), avançant-se a l'editorial Ciencia Nueva (Madrid), que recollia l'article a la traducció de *Para una sociología de la novela* (1967, edició original: 1964), però gairebé al mateix temps que Edicions 62 publicava *Ciències humanes i filosofia* (1966, edició original: 1952), que no va aconseguir el públic de l'anterior; com tampoc no el va obtenir la traducció per part de Península (la branca en castellà d'Edicions 62) de *El hombre y lo absoluto*, del mateix Goldmann, traducció de *Le Dieu caché* (1954), el seu gran estudi sobre Pascal i Racine, que intentava explicar la complicada relació entre l'individu, la ideologia i l'estructural social.

A l'empara de l'Abadia de Montserrat, la revista *Serra d'Or* va esdevenir entre 1967 i 1970 un referent cultural de primera importància. Per començar, el número d'agost de 1967 publicava una extensa entrevista de Víctor Mora (novel·lista, guionista del *Capitán Trueno*, militant del PSUC, aleshores exiliat a París) a Claude Lévi-Strauss³ una de les preguntes de la qual és què és l'estructuralisme (Mora, 1967). El meu pare comprava el *Serra d'Or* i, si no em falla la memòria, va ser mitjançant aquesta entrevista que vaig saber que existia això de l'estructuralisme. Ara, al número de febrer, Alexandre Cirici Pellicer, un crític d'art dinàmic i molt ben informat (encara que a vegades queia en la superficialitat o el *name dropping*), havia publicat un article prou simptomàtic amb el títol «Una visió estructuralista» (Cirici, 1967a), i al març un altre en què donava notícia dels diàlegs que se celebraven a l'Escola de Disseny Eina (en la fundació de la qual el 1967 hi havia intervingut), en aquesta ocasió

NOTES

3 | Que V. Mora transcriu Lévy-Strauss.

amb el grup italià avantguardista 63, en el qual figurava Umberto Eco (Cirici, 1967b)⁴. El mateix Alexandre Cirici publicaria a *Serra d'Or* unes «Converses amb Lucien Goldmann» (1968) i, encara més interessants per a la recepció de l'estructuralisme, unes «Converses amb Barthes» (1969), el mateix any en què Arnau Puig (1969), fa una ressenya de la traducció al català de *Crítica i veritat*, de Barthes, una traducció francament insòlita en el panorama editorial català⁵. De fet, Barthes ja havia estat traduït al castellà a Seix Barral: *Ensayos críticos* (1964), que havia sortit el 1967, on hi havia recollit un article tan rellevant com «La actividad estructuralista» (1962). Quan publicava el 1967 a *Serra d'Or* un article sobre «Crítica i lectura», un escriptor i crític no massa recordat, Josep Iborra, demostrava que tenia present Barthes. Ara, la migradesa del mercat editorial català explica que només es publicués un altre llibre de Barthes, *El grau zero de l'escriptura. Nous assaigs crítics*, ara a càrrec d'Edicions 62 (1973)⁶.

L'esforç d'Edicions 62 revela l'ambició i les limitacions del mercat editorial català, sempre en cerca d'un públic numèricament reduït que disposava a més d'una oferta molt més àmplia en castellà⁷. La mateixa editorial, quan publicava en castellà amb el segell Península, tenia unes possibilitats superiors. Això no obstant, es va atrevir a publicar en català dues traduccions de Claude Lévi-Strauss: el 1969 un opuscle, *Raça i història* (1952), en la col·lecció «L'escorpi» (que tindria moments brillants publicant assaig de butxaca), i el 1971 *El pensament salvatge* (1962), en una altra col·lecció, «Biblioteca bàsica de cultura contemporània», que importava textos de referència. Pel seu costat, l'editorial Anagrama va fer un intent de publicar en català i va engegar una col·lecció, «Textos», de curta durada, en què, al costat de Sartre i Pavese, inclou *Tristos tròpics* (1955), també de Lévi-Strauss, el 1969.

Tornant a Edicions 62, la traducció el 1969 de *L'estructuralisme* (1968), de Jean Piaget, a la col·lecció d'assaig més coneguda de la casa, «Llibres a l'abast», esdevé un índex de la recepció de la moda parisenca, de la celeritat a l'hora de traduir, de l'encert del títol seleccionat (un assaig rigorós de precisar el sentit del terme «estructura»), però també de les vendes escasses⁸. Del diàleg, o l'enfrontament, entre el marxisme que tanta força tenia en la dècada dels seixanta al pensament europeu occidental i l'estructuralisme puixant que el desplaçava (en col·laboració amb esdeveniments polítics com l'esclafament de la primavera de Praga o la evolució frustrada del maig de París) n'és símptoma la traducció, el 1970, als «Llibres a l'abast», de *Marxisme i estructuralisme* (1964), de Lucien Sebag (alumne de Claude Lévi-Strauss i pacient de Jacques Lacan), l'aportació del qual no rebria l'atenció que sí que va aconseguir Louis Althusser⁹. Com he dit en començar, els bàrbars havien arribat. Els esperàvem.

NOTES

4 | D'Umberto Eco Seix Barral havia publicat *Obra abierta* (1965), però no havia sortit encara la d'*Apocalíptici e integrati* (1964), que va haver d'esperar que Lumen el traduís el 1968, amb un èxit extraordinari.

5 | El més curiós de la traducció de Jaume Vidal Alcover, en general correcta, és que trasllada *discours* per raonament, índex d'escassa familiaritat amb la terminologia que s'acabaria imposant.

6 | Al «Pròleg» a l'edició de 1971 del *Josafat* de Prudenci Bertrana, vaig fer servir, temo que amb poc encert, *Le degré zero de l'écriture*, de R. Barthes.

7 | S'ha de tenir sempre present en parlar dels últims deu anys de la dictadura que, de 1939 endavant, la llengua catalana havia estat desterrada de la vida pública i, com a conseqüència, als possibles lectors, escolaritzats únicament en castellà, els costava llegir en la seva llengua materna.

8 | La traducció de Piaget es disputava el mercat amb llibres de divulgació com el de Jean-Marie Auzias, *El estructuralismo* (Alianza, 1969), *Las estructuras y los hombres* (Ariel, 1970) i *El estructuralismo como método*, de Louis Millet i Madeleine Varin d'Ainville, (Cuadernos para el Diálogo, 1972), limitant-me a les editorials espanyoles.

9 | És interessant en aquest sentit el volum col·lectiu *Estructuralismo y marxismo*, de 1969 (edició original de 1967), amb un pròleg d'Eugenio Trias, «Luz roja al humanismo» (9-21), publicat després del seu llibre *La filosofía y su sombra*, inequívocament estructuralista (amb abundants referències a Lévi-Strauss i Foucault, més discreta la d'Althusser), com els tres que va publicar d'una tacada el 1970: *Teoría de las ideologías*, *Filosofía y carnaval* i *Metodología del pensamiento mágico*, amb la preocupació constant de trobar-li un lloc a la filosofia.

Bibliografia

- AA.DD. (1967): *Estructuralismo y marxismo*, tr. A. G. Valiente, pr. E. Trías, Barcelona: Martínez Roca, 1969.
- BARTHES, R. (1953, 1972): *El grau zero de l'escriptura. Nous assaigs crítics*, tr. M. Martí i Pol, J. Cabanes i C. Ciuraneta, Barcelona: Edicions 62 «Llibres a l'abast», 112), 1973.
- BARTHES, R. (1964): *Ensayos crítics*, tr. C. Pujol, Barcelona, Seix Barral, 1967.
- BARTHES, R. (1966): *Crítica i veritat*, tr. J. Vidal Alcover, Barcelona: Llibres de Sinera («Sitges», 5), 1969.
- CIRICI, A. (1967a): «La visió estructuralista», *Serra d'Or*, IX: 2 (febrer), 67-69.
- CIRICI, A. (1967b): «Diàlegs d'Eina. El grup 63 i l'avantguarda», *Serra d'Or*, IX: 3 (març), 67-69.
- CIRICI, A. (1968): «Converses amb Lucien Goldmann», *Serra d'Or*, 103 (maig), 102-104.
- CIRICI, A. (1969): «Converses amb Roland Barthes», *Serra d'Or*, 113 (febrer), 53-55.
- DÍAZ, E. (1973): *Notas para una historia del pensamiento español actual, 1939-1973*, Madrid, Edicusa, 1974.
- DOSSE, F. (1991): *Histoire du structuralisme*, París: La Découverte, 2 vols.
- FONT, P. LL. (2001): «Un segle de filosofia a Catalunya», a P. Casanovas (ed.), *Filosofia del segle XX a Catalunya: una mirada retrospectiva*, Sabadell: Fundació Caixa de Sabadell, 39-57.
- GOLDMANN, L. (1952): *Ciències humanes i filosofia*, tr. A. Gil, Barcelona: Edicions 62 («Llibres a l'abast», 38), 1966.
- GOLDMANN, L. (1955): *El hombre y lo absoluto. "Le Dieu caché"*, tr. J. R. Capella, Barcelona, Península, 1968.
- GOLDMANN, L. (1964): *Para una sociología de la novela*, tr. J. Ballesteros i G. Ortiz, Madrid: Ciencia Nueva, 1967.
- IBORRA, J. (1967): «Crítica i lectura», *Serra d'Or*, IX: 5 (maig), 65-66.
- LÉVI-STRAUSS, C. (1952): *Raça i història*, tr. M. Adrover, Barcelona: Edicions 62 («L'escorpí», 6), 1969.
- LÉVI-STRAUSS, C. (1955): *Tristos tròpics*, tr. M. Martí i Pol, Barcelona, Anagrama («Textos», 4), 1969.
- LÉVI-STRAUSS, C. (1962): *El pensament salvatge*, tr. M. Martí i Pol, pr. E. Trías, Barcelona, Edicions 62 («Biblioteca Bàsica de Cultura Contemporània», 23), 1971.
- MARTÍNEZ ROMERO, C. (1989): *El pensamiento teórico-literario español (1965-1975)*, Granada, Universitat de Granada.
- MORA, V. (1967): «Una hora amb Lévy-Strauss», *Serra d'Or*, IX: 8 (agost), 36-39.
- PIAGET, J. (1968): *L'estructuralisme*, tr. J. Costa i G. Woith, Barcelona: Edicions 62 («Llibres a l'abast», 78), 1969.
- POZUELO YVANCOS, J. M^a (2011): «Filología, crítica, teoria (1900-2010)», a J. Mª Pozuelo (ed.), *Las ideas literarias, 1214-2010*, dins J.-C. Mainer (dir), *Historia de la literatura española*, vol. 8, Barcelona: Crítica, 545-711.
- PUIG, A. (1969): ressenya de Roland Barthes, *Crítica i veritat*, *Serra d'Or*, 123 (desembre), 93.
- QUINTANA, A. (2000): «La revista *Inquietud*», *Ausa*, XIX: 145, 251-269.
- SEBAG, L. (1964): *Marxisme i estructuralisme*, tr. J. Feixas, Barcelona: Edicions 62 («Llibres a l'abast», 84), 1970.
- SULLÀ, E. (1971): «Pròleg», a Prudenci Bertrana, *Josafat*, Barcelona: Edicions 62 («Antologia Catalana», 67), 5-15.
- TRÍAS, E. (1969): *La filosofía y su sombra*, Barcelona: Seix Barral.

RETÒRICA I ARGOT A LA CRÍTICA CONTEMPORÀNIA* (1987)

Nora Catelli

El títol general d'aquestes xerrades, com vostès saben, és *En els límits de la crítica*. Hi ha dues maneres d'efectuar l'exegesi d'aquesta rica i interessant ambigüitat que els seus termes plantegen. Si ens atenim a una primera interpretació, la de que el títol es refereix a la situació actual de la crítica a Espanya, hem de concloure que es refereix als límits de la crítica a Espanya i afirmariem que els límits de la crítica són, aquí, els límits dels seus crítics. Per a parlar d'això, amb exemples, i sobretot amb una visió històrica, hem de desprendre'ns per un moment de tota preocupació d'abast més ambiciós. Perquè la segona interpretació del títol sí que ho és, veuria en aquest títol una inquisició, la invitació a una recerca; una recerca específica, la dels límits teòrics del discurs crític a la reflexió actual. En aquest tall interpretatiu, sincrònic, si es vol, respecte al primer, que es refereix als límits de la crítica a Espanya, el primer no hi queda de cap manera englobat. Vull dir: es planteja entre les dues interpretacions, i els àmbits que cada una d'elles cobreix, un hiat, un autèntic buit.

Només instal·lant-nos en aquest buit i reconeixent l'enorme distància i l'absoluta heterogeneïtat dels dos ordres de nocions i conceptes i fets que plantegen podem reflexionar —nosaltres, perquè formem part d'aquesta tensió, d'aquest desajustament, d'aquesta desavinença i fins a cert punt som els seus agents i la produïm— sobre ells. Sense descuidar l'anàlisi i la descripció crítica a Espanya, perquè és el nostre punt de partida i és el nostre medi natural; però també sense abandonar l'exigència d'una lectura de la teoria de la crítica contemporània, el camp del qual no dona por suposada ninguna relació, ni de grau, ni de substància, ni tan sols de contemporaneïtat, amb els límits de la crítica espanyola.

Un exemple: el genet de 1987, l'Asociación Colegial de Escritores va editar un número monogràfic de cent i escaig pàgines dedicat a «La crítica literària», que contenia opinions de divuit crítics (periodistes i/o professor universitaris majoritàriament, i a més una bona mostra de tots aquells que hi ha) i enquestes a diaris i escriptors. Bé, suposant que, per alguna raó —llunyania, impossibilitat d'accedir a altres publicacions—, un lector interessat disposés d'aquest volum únicament i decidís fer-se'n a través d'ell una idea de l'estat general

* Aquesta conferència, impartida el 1987, va ser publicada al Curs En els límits de la crítica, Barcelona, Fundació Caixa de Pensions, 1988. Agraïm a l'autora la cessió del text per a publicar-lo i traduir-lo al català i anglès.

de la crítica espanyola, arribaria a la convicció de que la crítica literària és una branca menor de la publicitat editorial, de que els seus instruments teòrics són, des del punt de vista lingüístic, pre-saussurians; des del punt de vista de l'estudi del sentit i la dimensió del subjecte, pre-freudians; i des del punt de vista de la crítica, impressionista, ingenus.

Apartir de fonts enormement dispars, que van des dels dos Menéndez, Pidal i Pelayo, passant per Blanchot, Eliot, Eugenio de Nora, Bousoño, Juvenal (i fins a un crític, Corrales Egea, inventor d'una subespècie del caràcter del professional espanyol, que consistiria en una mena d'energumen simpàtic), la conclusió, fantasmagòricament idèntica i, si considerem la disparitat de concepcions sobre la literatura que hem mencionat abans, insòlitàment idèntica, sustenta la sospita de que si no hem desenvolupat massa un bon sentit natural i propi sustentat en el bon gust també natural i propi sobre la literatura això es deu al «mal us» de les teories foranies. Això s'afirma, és cert, amb certa cautela: es concedeix que les teories foranies no estan malament, considerades en el seu medi «natural», però, extrapolades, es converteixen en argots terroristes: des dels «actants» de la semiologia fins a l'«horitzó d'expectatives» de l'estètica de la recepció de H.R.Jauss i l'Escola de Constanza, aquestes terminologies són, d'alguna manera, *perversions*; és a dir, *versions desviades*, que donen una marrada a aquest nucli central incontaminat que és la nostra natural tendència al bon gust i a apreciar la literatura.

¿Com mostrar un panorama tan descoratjador sense quedar atrapat en les xarxes de la invectiva? Doncs situant històricament, respecte a un patró de mesura, diguem «internacional», aquest paisatge peninsular tan decebedor. Sabem que avui existeixen quatre formes de practicar la crítica literària:

- 1) la primera forma consisteix en la crítica pràctica de recensions, periodisme literari i de cultura: el seu paper és el de la intermediació;
- 2) la segona és la històrica literària acadèmica, que descendeix de les disciplines del segle XIX, com els estudis clàssics, la filologia i la història de la cultura: la seva missió és la formació del cos de la tradició;
- 3) la tercera forma és la de la valoració literària i la interpretació —principalment acadèmica, però no només acadèmica— que es transmet quan s'ensenya a llegir un poema (prèviament la història literària haurà determinat *quin* poema) o com gaudir de la complexitat d'un concepte o com concebre la literatura com a llenguatge figurat de característiques úniques i a la

vegada no reductibles al missatge moral, ideològic o polític: aquí es tracta de la formació i consolidació d'una essència literària, d'un ésser de d'allò literari;

4) la quarta forma és la de la teoria literària, relativament nova, disciplina que té els seus precursors, com Walter Benjamin i Georgy Lukacs, i les seves tendències principals serien els diversos formalismes a partir del formalisme rus dels anys vint, la semiòtica, la desconstrucció, la nova hermenèutica, la narratologia, la nova retòrica, certa nova estilística representada per Jean Starobinski i la crítica feminista: aquí es desenvolupa una altra qüestió. No és la de la intermediació, ni la de la tradició, ni la de l'emergència d'una essència literària, sinó la idea d'una inquisició o reflexió sobre els límits i l'abasta del fet literari en tots els seus discursos. No totes les tendències o escoles o doctrines que he mencionat acceptarien aquesta definició o aproximació meves, però vull retenir de totes elles una proposta comú: la de que la teoria literària ha de donar compte, abans que res, de les condicions de producció i enunciació del seu propi discurs. Si vostès em permeten aquesta arbitrietat, diré que la teoria literària reflexiona sempre sobre sí mateixa: planteja, ja sigui per a negar-lo o per a submergir-s'hi en ell, el problema de l'autorreferència. Com tornaré després sobre això, perquè aquest és el camp de la segona interpretació del títol d'aquestes xerrades, ara el deixo sospès i torno sobre els límits de nosaltres mateixos, els crítics, i dels nostres crítics.

De les quatre formes que he mencionat —i que he manllevat, amb alguna modificació, d'un article d'Edward Said, el primer del seu llibre d'assajos *The World, the Text, and the Critic* (1983)—, en el nostre medi s'hi practiquen amb tota energia les dues primeres: aquella que compleix el paper d'intermediària (la de les recensions i la del periodisme cultural); i la segona, que gaudeix d'una vitalitat només superada per la inèrcia de pensament dels seus continguts: parlo de la història literària i de la filologia hereva de la de començaments de segle. No és que la filologia sigui menyspreable en si: el problema és que, per a funcionar, la filologia ha d'efectuar una sèrie d'operacions sobre el text que garanteixi una reconciliació general de totes les tensions possibles. Quan dic text, utilitzo aquí la paraula en un sentit estricte: aquell lloc on es produeix el sentit o on llegeix el sentit una cultura, i sé que aquesta és només una de les moltes definicions de textos possibles, però és potser la que dóna compta des de les definicions de Barthes (un text és una nominació en devenir o en desenvolupament, una aproximació inaprehensible, un lloc on es produeix el treball del llenguatge, que és la lectura) a les de Julia Kristeva a *Semiotiqué* (1969) (el text com una pràctica significant,

com a centre en què es creuin es codis ideològics i estètics, com el lloc que designa els límits del sistema conceptual, de tota intel·ligibilitat perquè els sotmet a la seva pràctica específica, que és la pràctica significant), o de la definició de text d'Umberto Eco (expansió d'un semema o unitat de significació, o una màquina presuposicional, o una cadena d'artificis expressius necessitada de treball cooperatiu o lectura perquè és reticent, o un encadenament econòmic que viu del plusvalor produït pel destinatari, o un producte la sort interpretativa del qual ha de ser part del propi mecanisme generatiu); o el text de Derrida (el text en general com a teixit de signes —Derrida parafraseja primer irònicament la noció filològica de text, assentada en aquesta metàfora, «teixit», i consagrada per l'ús des de Quintilià, per a després distingir-hi el *text* del *llibre* i afirmar que la destrucció del llibre, tal com l'anuncia ara (*De la Gramatología* en 1967), descobreix la «superfície» del text, que és el que és respecte a alguna cosa que no hi ha, que és el que està fora del text, perquè *res* està fora del text, i en la superfície del text hi resideix el joc dels sentits que aquest mateix text destrueix.

Aquesta petit digressió dona la pauta, llavors, de quina és la certesa filològica on s'assenta el saber acadèmic dels nostres crítics: un discurs que, quan està acompanyat pel geni crític, realitza, en la seva recerca de la veritat, el procés del coneixement, i aquest seria indubtablement el cas dels nostres grans crítics, entre ells Dámaso Alonso, però que, en la seva pràctica reiterada, deslligat d'aquesta preocupació per la nova metaforització del «text» (vella metàfora desproveïda, per l'ús, de tota figuració en el camp de la filologia) només practica una reiteració de l'autoritat d'aquells que, a partir de Menéndez Pidal, van fixar el centre del valor literari i, amb reverència, repeteixen i ajusten el gran discurs conciliatori. En el nostre camp, la funció de la filologia és demostrar, per via de l'apaivagament de totes les arestes, que tot és llegible quan el sentit comú s'imposa, que cap «versió» del text és perversa, sinó que només s'allunya per a tornar al cànon, i que la funció del cànon, al revés del que s'acostuma a afirmar, no és la d'anatemitzar sinó la d'integrar.

La tercera i la quarta forma són, en el camp de la crítica literària a Espanya, en el camp dels seus límits i dins de la primera interpretació amb què obríem aquesta xerrada, més problemàtiques: una forma amb prou feines practicada, en el cas de la tercera, i en el de la quarta, una forma gairebé inexistent. El tercer camp, el de la interpretació i la valoració amb mires a fixar l'essència literària han tingut poca rellevància i poca pràctica reals a la nostra crítica contemporània. Per tant, les maneres en què s'ensenya a llegir un poema, després de que la història literària hagi fixat quin poema, o com gaudir d'un concepte, després de que l'Acadèmia l'hagi formulat en xarxes coherents, no s'erigeixen en una construcció que pugui transformar la filologia, sinó en una glosa de la filologia i en un

culte reverencial a les seves autoritats. D'altra banda, l'assagisme, pel seu caràcter incomplet i obert, corretja de transmissió de les novetats, a la península es dedica més aviat a consagrar allò vell o a reconstruir-lo. Un interessant exemple de com es reforça aquesta instància consistiria en descriure la manera en què la qüestió de la hispanitat, consagrada en la literatura per la gran filologia positivista dels Menéndez, ideològicament desterrada del discurs de la cultura no oficial després de la guerra civil, reapareix en l'assagisme actual —penso en Rubert de Ventós i en Racionero fonamentalment—, per a reforçar el cos d'allò indefinit com a «hispanitat» en la crítica a partir de la fixació prèvia per part de la filologia.

¿Com passar, llavors, de reflexionar sobre els límits de la crítica a Espanya a una aproximació al límit teòric del discurs crític? Situant-nos a un extrem, en el lloc des d'on es postula que tots els discursos —entre ells, el de la crítica— escenifiquen, mostren, exhibeixen alguna cosa que, en principi, ha estat considerat, quan domina sobre tots els altres ordres, únicament propi del discurs literari: l'ordre retòric. És a dir, l'ordre en què s'imposa com a model de lectura una distribució de *figures* que, en mostrar-se, només parlen de si mateixes, per a, al mateix temps, desdir els seus continguts, al menys els seus continguts explícits. El que aquesta crítica postula no és altra cosa que la *illegibilitat*. En aquest aspecte que desenvoluparé a continuació existeixen avui dos grans corrents hermenèutiques que intenten donar compte de la possibilitat (o no) d'una lectura en relació a *certa* veritat i, a partir d'aquesta possibilitat, donar compte de la relació del discurs crític, en la seva frontera mateixa, amb el discurs literari. La primera d'aquestes hermenèutiques, d'arrel filosòfica, està representada en el camp dels estudis literaris pels deixebles i seguidors de Gadamer i troba la seva màxima i conciliadora figura H.R.Jauss. La segona corrent hermenèutica (anomenada també desconstrucció), que segurament no acceptaria el terme d'«hermenèutica» que més amunt li hem atribuït, sosté que la pregunta per la veritat és en si mateixa una mixtificació i que el discurs (el de la crítica, però també qualsevol discurs) ha de dissoldre el sentit, ha d'acceptar que es dissemina en una trama de relacions, de la qual només es pot predicar una doble figurativitat, ni lògica ni semàntica, sinó retòrica.

Text, lògica, semàntica i retòrica: aquest és el camp en què haurem d'instal·lar-nos ara per a intentar descobrir quin és el perfil d'aquest límit teòric. Per a això haurem de seguir el plantejament que desenvolupa Paul de Man en el capítol introductori del seu llibre potser més important, publicat el 1979, tres anys abans de la seva mort. En efecte, en el capítol introductori de *Al·legories de la lectura*, titulat *Semiologia i retòrica*, Paul de Man porta fins al límit mateix una disjunció: postula una separació profunda i radical de la retòrica, tant de l'estructura semàntica del text com de l'activitat interpretativa del

text. Vull dir que per a Paul de Man els diversos formalismes des de principis de segle, des del rus a la narratologia, passant per la teoria del relat i l'estructuralisme —lligats a la suposició de que en la descripció sincrònica hi residia un garantia de científisme des del punt de vista de l'anàlisi— havien reduït la qüestió de la lectura i, per tant, la qüestió de la interpretació a un punt zero.

D'altra banda, l'escola de la recepció, apropiant-se d'aquesta base científica dels estudis estructuralistes i semiòtics, li havien agregat (com una solució de compromís) la idea de que es podia incloure la seqüència històrica de les diverses lectures —el que conforma la història de les lectures i de les seves modificacions—, per a així tractar de donar compte de la varietat històrica de les interpretacions i de la seva relativitat i, per tant, regular la intervenció del lector en el procés: inserir-lo, juntament amb la semiòtica de la base, com el posseïdor d'un principi d'ordre.

La de Jauss és, doncs, una solució de compromís. Gadamer, el seu mestre, posaria, en canvi, tota l'energia en la capacitat «creativa» i productora de «veritat» de la interpretació. Mentre que a l'altre extrem, Hirsch, a *Validity in Interpretation*, atribuïa l'ordre de la «veritat» a la voluntat de l'autor. Per a fer-ho de manera «científico», Hirsch distingeix entre el significat i la significativitat d'un text: el significat o *meaning* és la seva base semàntica inmutable, i la significativitat, en canvi, muda amb les interpretacions.

En els dos casos, i per raons oposades, hi persisteix la idea de que existeix una correspondència entre la semàntica, la lògica gramatical i la historicitat. El factor que varia és el paper de mobilitat i permanència que Hirsch i Gadamer atribueixen a cada un d'aquests elements. L'extrem científisme dels semiòlegs i l'extrem nihilisme dels seguidors de Gadamer —amb l'excepció del contemporitzador Jauss al mig— mostren, no obstant, una idea comú per al discurs de la crítica: la idea de que es pugui donar compte de la veritat tot negant el científisme de la semiòtica, en Gadamer; o la idea (contrària) segons la qual es pot donar compte de la veritat en el científisme de la semiòtica tot anul·lant la mutabilitat i la subjectivitat de l'intèrpret.

El treball de Paul de Man s'instal·la en un altre lloc: allà no hi ha reconciliació possible entre aquests extrems, no hi ha forma de donar compte del fet literari en el discurs de la crítica sinó és mostrant que la retòrica és irreductible, discrepant i heteròclita respecte a la lògica i a la semiòtica i respecte a la paràfrasi interpretativa. Vegem com arriba a aquest punt i quines conseqüències té per a la nostra pregunta inicial.

Paul de Man parteix de la comprovació de que el codi general del fet

literari s'ha tornat inusualment complex i conspicu per a nosaltres. Quan diem conspicu volem dir autoevident, evident per a si mateix: per a funcionar, aquest codi atrau cap a si una notable quantitat d'esforços i energia que han de fer-se carn, que han d'encarnar-se en una sèrie de mètodes. És el moment en què tot el cos de la literatura (la poesia, la novel·la, la crítica) s'alimenta del formalisme i un es troba en aquest punt privilegiat —que ara veiem com passat— en què es construeix l'aparell tècnic de treball sobre els textos literaris i ells mateixos es veuen com aparell d'experimentació: són els anys de la Nova Crítica nord-americana, l'estilística i el formalisme rus.

És un moment fonamental i que produeix un canvi conceptual importantíssim. A partir del formalisme, s'opera una inversió completa en les nostres nocions sobre la polaritat entre allò intrínsec i extrínsec: la forma, tradicionalment vista com a cobertura, com a revestiment, com a ornament, serà intrínsec, mentre que el significat, el contingut, allò referencial, que tradicionalment es veia com a nucli, centre, arrel, cor, serà vist com extrínsec, la forma de la immanència.

Però, diu Paul de Man, aquest enorme i opac codi literari, juntament a aquesta inversió d'allò extrínsec i intrínsec, produeixen una mena de claustrofòbia, un estat d'inèrcia en la crítica, un esgotament de les fórmules que Adorno havia proposat com «estètica de la negativitat» i una tornada, un retorn, a un cert to conciliador. Així, diuen els representants de l'escola de la recepció, el discurs de la crítica no hauria de practicar i glossar la separació total entre el text i la referència (o el món, podríem dir) sinó que hauria d'intentar conciliar, mitjançant certs matisos de relativització històrica, aquesta angoixant i claustrofòbica ortodòxia de l'avantguarda. Per tal de superar aquesta atmosfera irrespirable, els símptomes de la qual són el silenci de l'artista, la tela en blanc, l'espai buit, l'interval infinit entre dues notes, sorgeix el model que de Man anomena «el model fals»; un model que és recurrent. És la vella noció de que existeix un *a dins* i un *a fora* del text, una immanència, ja acceptada, i una exterioritat, que s'insinua insidiosament de nou, per a que el discurs crític es faci càrrec d'ella: ¿Hem de recordar que l'*a dins* i l'*a fora* són metàfores la funció de les quals és dotar al text d'una figura de l'ordre de la representació, d'allò físic, concret? Aquest fals model crític es recolza —hem de recordar aquí a l'Umberto Eco d'*Apocàiptics i integrats*, per exemple, i tots els intents d'escriure una crítica de la «cultura complaent»— en un raonament doble: bé, sembla dir-se el crític, si el gran codi prestigiós de la literatura d'Occident està fixat, ¿perquè no podem ara tornar al camp molt més agradable de les relacions entre allò verbal i no-verbal, o verbal i referencial?

¿Perquè no descansar del parany de l'argot i l'autorreferencialitat escrivint sobre textos híbrids, sobre formes populars orientades cap a la gratificació i la convenció i la identificació massives, o formes

autobiogràfiques i biogràfiques pures? Allà, és cert, podem donar per suposat que els grans problemes de la forma literària estan sota control i podem dedicar-nos a la «política exterior». Abandonem la retòrica dura i l'escriptura dura de la seva crítica i bolquem-nos als rabejos de la històrica, la biografia, el context, on pot ressorgir allò que una vegada vam conèixer com a ordre d'*interpretacions vàlides*: sociològiques, històriques o, des del camp de la semiòtica, la reducció de l'escenografia de la retòrica del text a la seva estructura o organització semiòtica.

Paul de Man postula, doncs, que la crítica de la desconstrucció ha de tractar d'evadir-se, al menys, d'aquest joc polar i binari entre formalisme i context, la seducció del qual reposa en l'hermenèutica, en el joc de la interpretació. És cert que Paul de Man accepta que la semiòtica va tenir un caràcter oxigenant en el camp de la crítica, perquè va suposar l'acceptació de l'arbitrarietat del signe i del caràcter autoteleològic del missatge poètic i perquè, al mateix temps, va alliberar al discurs crític del pes mort de la parafrasi, o sigui, de la suposició corrent de que la crítica és aquell discurs que ha de dir *el mateix* en altres paraules: més encara, que només així pot ser crítica.

Però, senyala de Man, el mite de la correspondència semàntica entre signe i referent, al qual hi subjau la idea d'una Naturalesa que dota de sentit a allò natural, a allò «humà», reapareix en els més crus anàlisis ideològics. I la nostra crítica espanyola podria ser englobada aquí, perquè es recolza en la creença en un ordre natural, en una tradició omnicomprendiva i en un sentit «lògic» o sensat de les coses.

Arribem, llavors, a la convicció de que es pot ser un formalista pels matins i un parafrasejador de la substància del significat per les nits, diu de Man parafrasejant a la vegada a Marx a *La ideologia alemanya*.

Així, per a de Man, crítics tan dispars com Barthes, Genette i, sobretot, Greimas usen estructures gramaticals amb estructures retòriques, i sustenten una teoria de les figures sense que aparentment tinguin consciència de la discrepància entre unes i altres. Les transicions entre les funcions gramaticals i les retòriques a *Figures III* (1972) de Genette, per exemple, es plantegen sense interrupcions. De fet, juntament amb les estructures gramaticals tal com s'ha refinat avui el seu estudi en el generativisme i la gramàtica transformacional, aquelles són postulades com una extensió de la lògica dels estudis gramaticals. Serien capaces de dotar d'una particular subestructura lògica, sota l'estructura sintàctica del text, a l'ordre dels trops i de les figures, que és l'ordre en què el text mateix diu que ha de ser llegit: no hi hauria llavors tensions lògiques en el passatge de la semiòtica

a la retòrica. Per a de Man, en canvi, l'ordre retòric és una atmosfera en què els trops queden suspesos a l'aire i la sintagmàtica del text, és a dir, la seva organització en unitats contigües, és un altre trop, una altra proposta retòrica més del text. La sintaxi es torna, així, desplegament figuratiu i, com a tal, lluita i es contradia amb la retòrica explícita d'aquest mateix text.

Vegem-ne un exemple. Paul de Man analitza el final del passatge de Proust: «Dans le torride [calor] mon repos... supportait, pareil au repos d'une main immobile au milieu d'une eau courante, le choc et l'animation d'un torrent d'activité» (1954: 83) de la següent manera: 1) el poder persuasiu del passatge depèn del paper del verb «supporter», que significa «tolerar» y també «sostenir» i «aguantar». Aquest confereix al repòs un paper fundacional en relació amb l'activitat de l'exterior (en relació amb l'acció); i el narrador queda justificat, en la seva fugida del món, perquè en la quietud aconsegueix abraçar el moviment de la vida en la seva totalitat. Això elimina o és, al menys, una estratègia d'eliminació de la culpa («motiu central proustià»), «sempre centrada» en les accions d'«escriure y llegir» i assumpte recurrent en les autobiografies. 2) Les transferències i creuaments entre les dues cadenes incompatibles, els termes dels quals hem enumerat més a munt, s'estableixen en l'àmbit d'una simple oració i, més estretament encara, en el d'un clixé, «torrent d'activité», que, en francès així com en català, ha perdut les seves «connotacions literals» a favor del seu sentit figurat (el d'«acumulació» o «suma de coses»). 3) Però el sentit literal reapareix per la similitud entre els significants «torride» i «torrent», amb la qual cosa el calor es reinscriu secretament a la cadena i anul·la la incompatibilitat de les dues sèries anteriors. 4) La proximitat d'«eau courante» reanima metonímicament la metàfora dormida en «torrent» en conferir-li la seva antiga literalitat, però, alhora, la investeix de la propietat de fredor inherent a «eau courante». Amb això, «torrent» uneix, contra tota lògica, dos estadis històrics del seu propi devenir figuratiu (metàfora-clixé-metàfora) i dos propietats que abans s'havien senyalat com a contradictòries. 5) «La estructura retòrica de esta parte de la frase es, pues, doblemente metonímica»: perquè la unió dels dos termes en el clixé no està governada pels llaços de necessitat analògica, o nuada en una propietat d'arrel comú, i perquè la reactualització metafòrica del clixé es deu a la proximitat d'altres termes («eau courante»), l'existència del qual és, per dir-ho amb els termes de Genette, narrativa i diegètica. 6) Finalment, perquè la propietat que es reanima en virtut de l'existència del passatge precedent «no es precisamente la que sirvió para acuñar la metáfora original, ya que la figura “torrent d'activité” se basa en la amplitud, en la acumulación, y no en la frialdad».

Persuasió i frau (o engany) són aquí les paraules clau: per a de Man el text persuadeix d'una retòrica que desdiu («decept») en successives

apories. No es tracta de que el text de Proust aconseguixi la realització de metàfores de brillantor extraordinari, permetent-se a si mateix la llicència metonímica per a existir: aquesta seria la solució de compromís dels narratòlegs. Es tracta de que les figures de necessitat (els llaços analògics) estan soscavats i contaminats per l'ordre metonímic. Es tracta, en fi, d'acceptar que no és possible establir un ordre de figures el substrat o la base del qual sigui lògic o lingüístic. L'ordre de la figuració tendeix a la fragmentació i a allò obert; la síntesi (el que s'anomena habitualment «la profunda unitat del text») és una altra figura més del nostre desig de conciliació: «Como escritor, Proust es aquel que sabía que la hora de la verdad, como la de la muerte, nunca llegan a su debido tiempo, puesto que lo que llamamos tiempo es, precisamente, la torpeza de la verdad para coincidir consigo misma» (De Man, 1979: 78).

Composició contradictòria, oberta i fins i tot degradada: no hi ha plenitud possible de la retòrica a través de la sintaxi; hi ha insuficiències, esquinçaments, talls, caigudes brusques en una espècie de vol rasant. Deu ser així, perquè el text proustià «expresa la imposibilidad de una lectura cerrada, completa, que satisfaga la necesidad de una ética de la acción con más eficacia que una acción real». Existeix, doncs, una disjunció entre la meua resposta (estètica) i la consciència del text (retòrica): no hi ha lloc per a una «pseudosíntesi» entre l'*a dins* i l'*a fora* del text. Com que aquesta disjunció és un oxímoron denuncia una incompatibilitat «lògica, más que representacional», tal oxímoron es en realitat una *aporía*: «¿Podremos concluir, así, que esta aporía es la alegoría narrativa de su propia desconstrucción?». Si aquesta conclusió és possible «dejaremos atrás todo comentario, toda paráfrasis, toda referencialidad».

Se m'acut que vostès podrien, a partir del que acabem de dir, plantejar-me diverses preguntes: ¿quines zones específiques ocupa l'al·legoria dins del text literari, dins de tot text? ¿Què és aquest espai que queda, ja que no entre l'*a dins* i l'*a fora*, entre la resposta estètica i la consciència retòrica?

Puc imaginar per a la segona de les preguntes al menys dues solucions: que aquest espai sigui el de les lectures que el mateix text literari genera (i aquí les quotes de pertinença, aberració, i interpretació negarien la rellevància que Paul de Man confereix a la textualitat com a única realitat, en favor d'un àmbit discursiu i imaginari molt més permeable a allò no-textual); segon, que aquest espai estigui ocupat per una instància paròdica, entesa no com a producte històric, acotat, genèric, sinó com a virtualitat del discurs literari, com a consciència paròdica sense subjecte. Aquest últim suposa, tal volta, que el text literari és un Moloch autosuficient. Tal vegada, però no podem negar que el treball sobre la figuració, sobre

la retòrica, és la porta estreta per la qual han de passar els discursos crítics. Els càrrecs usuals contra la desconstrucció (rigor monòton, circularitat obsessiva, utilització d'argot) són també símptomes de la consciència creixent de l'aspecte retòric en tots els discursos. I, a més, la circularitat de la desconstrucció no és del tot perfecta; podem descriure les seves asimetries i, en elles, les figures que construeix per a posar en qüestió les nocions dominants i els valors corrents dins de la crítica. La proposta de llegir la cultura com una sèrie ininterrompida de trops irreductibles a qualsevol ordre no textual només porta, per ara, a l'emergència d'un «imaginari», que repeteix, en la seqüència de la crítica, la del fet literari. Però no per això la suspicàcia respecte al seu propi discurs abandonarà ja al crític. Li obliga a acceptar que no existeix, per ara, un altre cànon, una altra manera de llegir.

Bibliografia

- DE MAN, P. (1979): *Allegories of Reading*, New Haven and London: Yale University Press.
GENETTE, G. (1972): *Figures III*, Paris: Seuil.
KRISTEVA, J. (1969): *Sémiotique, recherches pour une sémanalyse*, Paris: Seuil.
PROUST, M. (1954): *À la recherche du temps perdu*, Paris: Bibliothèque de la Pléiade.
SAID, E. (1983): *The World, the Text, and the Critic*, London: Faber and Faber.

BARTHESIANS DE PER VIDA* (2005)

Beatriz Sarlo

El 1958, Barthes va iniciar un estudi sobre la moda. Encara no havia escrit una tesi doctoral perquè havia passat d'un tema a un altre sense arribar a aquest gènere fatal de la dissertació acadèmica. Llavors se li va ocórrer que Lévi-Strauss fos el seu director de tesi. Naturalment, va ser rebutjat, però va rebre la indicació de que s'ocupés només de la moda escrita, consell que Barthes va seguir al peu de la lletra. André Martinet també va rebre la visita de Barthes per la qüestió de la tesi. En el curs d'un dinar, Barthes el va convèncer (llavors una estrella de la lingüística) i aquest va acceptar. Però el tema de la tesi mai va arribar a registrar-se a la Sorbona i Barthes va preferir escriure un llibre, el seu llibre més pesadament semiològic, *El sistema de la moda*. Després ja no va tornar a insistir amb la fantasia d'aprovar un doctorat. Això li va mancar sempre.

Quan el va rebutjar, Lévi-Strauss no equivocava el motiu: per a ell, Barthes era «massa literari». Va passar gairebé mig segle des de llavors i Barthes va seguir sent «massa literari», és a dir, un escriptor que prenia els seus arguments de la literatura o els convertia a la literatura, passant-los pel seu albir o el seu capritx. El sistema Barthes era arborescent però mai enciclopèdic, construït per eleccions estratègiques en el cos de la llengua francesa i altres pocs territoris, la poesia del *haiky* i el mateix Japó, el *Werther* de Goete o els exercicis espirituals d'Ignacio de Loyola.

De la literatura, la seva obra va rebre el poder d'encantament. Barthes torna barthesians als seus lectors, de la mateixa manera en què Proust els fa proustians. No és una qüestió de gust, ni tan sols es una qüestió d'idees, ni d'estil. Es tracta, més aviat, del descobriment d'una sensibilitat i dels seus reflexos, on posa els accents, quins són els detalls que li importen. Els que seguim llegint a Barthes som barthesians de per vida. Es tracta, senzillament, d'una conversió.

* Aquest text va ser publicat al diari *Página/12* el 26 de març de 2005, i ha estat recentment reeditat en el volum *Plan de operaciones. Sobre Borges, Benjamin, Barthes y Sontag*, Santiago de Chile, Universidad Diego Portales, 2013. Avui tornem a publicar-lo en motiu del centenari del naixement del crític francès. Agraïm a l'autora el permís per a reproduir-lo i traduir-lo al català i a l'anglès.